

Tyr: odkrycie rzymskiej świątyni w fenickiej metropoli w Libanie

Od 2021 roku Tyr, fenicka stolica na wybrzeżu Libanu, jest obiektem badań ekspedycji z udziałem badaczy z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW. Międzynarodowy zespół badający to stanowisko, wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, zakończył niedawno bardzo udany sezon prac terenowych, odkrywając pozostałości kompleksu należącego do świątyni z okresu rzymskiego.

W 2020 roku Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego (CAŚ UW) dołączyło do libańskich i hiszpańskich archeologów, którzy od 1997 r. prowadzili badania na terenie Tyru, tworząc Libańsko-Hiszpańsko-Polską Ekspedycję Archeologiczną w Tyrze. Ekspedycją kierują wspólnie prof. María Eugenia Aubet (Uniwersytet Pompeu Fabra w Barcelonie), dr Ali Badawi (General Directorate of Antiquities of Lebanon) oraz dr Francisco J. Núñez (CAŚ UW). W projekcie uczestniczą archeolodzy i specjaliści z Libanu, Hiszpanii, Polski, Włoch, Portugalii, Francji i Grecji.

Tyr był jednym z najważniejszych ośrodków gospodarczych świata śródziemnomorskiego przez większą część starożytności. Zasiedlone od epoki brązu (3 tysiąclecie p.n.e.) miasto znajdowało się na przybrzeżnej wyspie, którą z lądem połączyła dopiero grobla zbudowana przez Aleksandra Wielkiego. W epoce brązu i żelaza był to kwitnący ośrodek fenickiego handlu, przemysłu i rzemiosła. W źródłach pisanych (w tym w Biblii) Tyr pojawia się jako jedno z najważniejszych centrów gospodarczych i politycznych, z którym musiały się liczyć potęgi ówczesnego świata – Asyryjczycy, Egipcjanie czy królowie Izraela i Judei. To głównie z Tyru wyruszali fenicy osadnicy na zachód Morza Śródziemnego, zakładając faktorie handlowe w Kadyksie czy też słynną Kartaginę, która rzuciła wyzwanie Rzymianom w wojnach punickich. Tyr zachował swoje znaczenie przez większość kolejnych epok i nadal jest jednym z największych miast Libanu.

Wykopaliska

Z perspektywy archeologicznej prawie pięć tysięcy lat nieprzerwanego zasiedlenia czyni z Tyru zarówno fascynujący, jak i trudny obiekt badań. – "Nakładające się na siebie pozostałości architektoniczne, ślady kataklizmów naturalnych, podnoszenie się poziomu morza oraz dynamiczny rozwój urbanistyczny w ostatnich dziesięcioleciach skutecznie utrudniają poznanie charakteru starożytnej architektury" – przyznaje dr Francisco J. Núñez.

Chociaż libańskie wykopaliska w Tyrze rozpoczęły się już w latach 60tych XX wieku, większość ich dokumentacji zaginęła w zawierusze wojny domowej, która wybuchła w 1975 roku. Co więcej, znaczna część tych prac koncentrowała się na poziomie klasycznym i średniowiecznym.

– "Biorąc pod uwagę historyczne znaczenie Tyru w epokach brązu i żelaza, znamy bardzo mało pozostałości archeologicznych z tych okresów" – wyjaśnia dr Núñez, dodając – "Nasza wiedza o starożytnym mieście jest w dużej mierze ograniczona do rzymskich i bizantyjskich pozostałości, które są obecnie skoncentrowane w dwóch parkach archeologicznych: na stanowiskach al-Bass i Bazyliki".

Obecny projekt i nowe odkrycia

Jednym z celów obecnego projektu jest rzucenie światła na naturę, historię i ewolucję urbanistyki na starożytnej wyspie Tyru. Obecnie badany obszar leży na akropolu, przypuszczalnie najwyższym punkcie starożytnej wyspy. Wykopaliska z lat 70tych XX wieku ujawniły konstrukcje z różnych okresów, które nadal wymagają interpretacji, ale także pozostawiły głębokie wykopy sondażowe, które dostarczyły sekwencji stratygraficznych kluczowych dla zrozumienia historii osadnictwa w tym miejscu.

Zespół dr. Núñeza przeanalizował odkopane pozostałości i stwierdził, że na podstawie cech architektonicznych i znalezisk, takich jak greckie i fenickie inskrypcje, należy uznać, iż badany obszar miał sakralny charakter. Według dr. Núñeza kultowy charakter tego obszaru jest szczególnie widoczny od okresu rzymskiego, aż do zniszczenia w czasach wczesnego Bizancjum. – "Jeśli chodzi o epokę żelaza, ten charakter nie jest jeszcze w pełni potwierdzony, ale struktury z epoki żelaza, które do tej pory znaleźliśmy, wydają się stać na platformie, co jest wyraźnym znakiem rozpoznawczym budowli sakralnych" – dodaje badacz.

W bieżącym sezonie w pracach uczestniczyli archeolodzy i specjaliści z Libanu, Hiszpanii, Polski i Portugalii. Badacze skupili wysiłki na obszarze badanym wcześniej przez Emira Chehaba.

Badania koncentrowały się na potężnej konstrukcji zbudowanej w czasach rzymskich, zidentyfikowanej jako świątynia. Ma ona dwie główne fazy: pierwsza pochodzi z czasu powstania budowli w okresie wczesnorzymskim, a druga jest związana z jej poważną przebudową w późnym okresie rzymskim. Budynek ma plan prostokąta o orientacji wschód-zachód, przedsiónek flankowany przez dwie kolumny (znalezione w pobliżu) i podium po drugiej stronie celli. Ściany budynku były pierwotnie pokryte blokami piaskowca, a na południe od wejścia mogła znajdować się podziemna komora. Budynek stał na platformie wykonanej z masywnych bloków wapienia i piaskowca, które podtrzymywały duży ciężar fasady, a w szczególności ośmiometrowych kolumn wykonanych z różowego granitu egipskiego.

Biegający wzdłuż ulicy portyk o orientacji wschód-zachód prowadził do schodów u wejścia do budowli, zdobionego płytami z wrytymi motywami geometrycznymi. Ulica

ta odchodzi prostopadle od węższej uliczki, przy której w tym sezonie zidentyfikowano kolejne sanktuarium. Była to budowla składająca się, jak się obecnie wydaje, z dwóch pomieszczeń i dziedzińca usytuowanych na osi północ-południe; w jednym z nich znaleziono egipską płaskorzeźbę przedstawiającą Izydę karmiącą Horusa jako dziecko.

Świątynia i związany z nią obszar miasta doświadczyły rozległych zniszczeń i przebudów w czasach wczesnobizantyjskich. Świątynia została rozebrana i pokryta platformą, na której wzniesiono monumentalną bazylikę, zniszczoną, wraz z dużą częścią miasta, przez tsunami w VI wieku naszej ery. Rozpoznano też pozostałości z czasów późniejszych: dynastii Fatymidów, Kryżowców i czasów osmańskich.

Prace mają być kontynuowane w przyszłym roku. W najbliższym czasie skupią się zarówno na samej świątyni, jak i związanej z nią częścią miasta. Uwagę badaczy przykuwa jednak coś więcej. "Na północy znajduje się drugi monumentalny budynek, być może kolejna świątynia, którą również chcielibyśmy zbadać" – mówi dr Núñez.

Więcej na temat libańsko-hiszpańsko-polskiej ekspedycji archeologicznej w Tyrze (Liban): <https://pcma.uw.edu.pl/2017/10/03/tyr/>

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego koordynuje polskie badania archeologiczne we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego od 1959 roku (od 1990 roku pod obecną nazwą). W ostatnich latach poszerzyło zakres swoich zainteresowań o Półwysep Arabski i Kaukaz. Obecnie realizowanych jest około 25 projektów w Egipcie, Sudanie, na Cyprze, w Libanie, Kuwejcie, Omanie, Armenii i Tunezji. CAS UW prowadzi również Centra Badawcze w Kairze i Sudanie.

Więcej: www.pcma.uw.edu.pl/en/; www.facebook.com/pcma.uw/; https://twitter.com/PCMA_UW
Kontakt: Agnieszka Szymczak agnieszka.szymczak@uw.edu.pl, T (+48) 502 14 00 36